

Berecz Tamás

Determináció

Az építészeti mű megvalósulásának keretei

T é z i s f ü z e t

A Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébániatemplom kritikai építéstörténete
DLA értekezés

Mestermű:
A Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton plébániatemplom átalakítása és bővítése
Budapest, XIII. Váci út 91./b

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem - Építőművészeti Doktori Iskola – 2017
Témavezető - Major György DLA

ABSZTRAKT

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- nyugati homlokzat

A hozzánk közel álló korok építészeti örökségének megítélése problémát jelent a kortárs építészek számára. Míg az ötven évvel ezelőtti épületek és alkotók munkássága már elismert, a fiatalabbakkal szemben kezdeti egységes elutasítás tapasztalható. Az emlékezet és elismerés hullámai most kezdik felemelni az előző évtizedek építészetét, ahogy ezt korábban a szocreállal is megtették.

A hetvenes-nyolcvanas évek ikonikus templomépítész Szabó István, akinek életében megépült utolsó temploma, a Budapest-Vizafogói Tours-i Szent Márton Plébániatemplom, a Váci út–Fáy utca sarkán áll.

A Váci út rendszerváltás utáni változása, ahogy folyamatos beépülésével a kapitalista ingatlanspekulációk áldozatává vált és mintegy tematikus irodaparkká alakult, mind előkelőbb helyzetbe hozta a kor autonóm tervezői akaratot tükröző templomépületét.

Ez az időbeli és térbeli kontextus teszi fontossá és aktuálissá a templommal kapcsolatos kutatást. Ezért van szükség a szokásos műtörténeti elemzésen túlmutató, kortárs építészeti megírt értékelésre. Mert míg a műtörténeti elemzés az épületet külső szempontból, mint befejezett művet szemléli, addig a kutatási témában megjelenő nézőpont az épületeket alkotó építész szemével láttatja a tervezést, mint összetett alkotási folyamatot. Elhelyezi azt a vezérlő tényezők, az erőterek, a döntések, az alternatívák és ezek kontextusai függvényében.

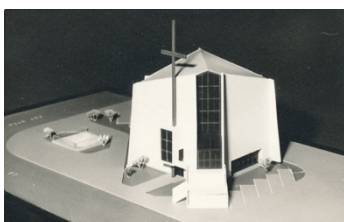
A templom irattárából 2014. őszén páratlan dokumentumok kerültek elő. Olyan összegyűjtött, de feledésbe merült anyag, melyben megtalálható a templom elveszettnek hitt tervdokumentációjának jelentős része. Előkerült az akkori plébános, Herpy György levelezése is, mely tíz darab dossziében összegyűjtve tartalmazza az építést előkészítő és kísérő levelezés félezernél is több dokumentumát. Az építkezés menete két fotóalbumban van rendszerezve, ezen kívül mintegy kétszáz fotó tanúskodik a kivitelezés fázisairól.

A talált anyag jelentőségét növeli, hogy az épületről a tervező Szabó István örököseinek és az ő építészeti örökségét kezelő Magyar Építészeti Múzeumnak is csak rendkívül szűkös anyag áll a rendelkezésére.

Az értekezés a megvalósult épület jelenlegi állapotának tényszerű, tárgyilagos bemutatásával kezdődik. Ennek az építészeti promenádnak a megértését, valamint a szakmai olvasók elvárásait szolgálja egy, a megvalósulási tervek nem léte miatt hiánypótló, a templom 2015-ben lévő állapotát rögzítő, komplett felmérési tervdokumentáció. A felmérési tervek és a helyszíni fotók alapján egy háromdimenziós modell szemlélteti az épület térbeliségét.

Az értekezés második, jelentős terjedelmű része az első építési periódus eseménytörténete. Ez a történeti részletezés a plébános által időrendi sorrendbe rakott sorszámozott levelezés kutatása és rendszerezése alapján készült. A levelezés jelentős része öt évnyi időszakot ölel fel, mely a templom építkezésének előkészítésétől (1980-1982), az engedélyezésen és építkezésen át (1982-1985), a felszentelésig (1985.11.16.) tartó időszakot tartalmazza. A levelezés bizonyos részei

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- makettfotó

egészen a kilencvenes évek közepéig adnak betekintést a templom utóéletébe és az egyházközösség életébe.

A dokumentumok alapján az alábbiakat elemzi az értekezés:

Bemutatja az egyházközösség korábbi működésének történetét a kerületben, annak helyeit, az e célra használt ingatlanokat, kitérve a II. világháború és az államosítás egyházközségeit is érintő következményeire. Ismerteti a XIII. Frangepán utca 4. szám alatti lakóház alagsorában működő egyházközségi életének ellehetetlenülését és az új kápolna építésének lehetőségét.

Feltárja a korban jellemző, az állam és egyház közötti működési mechanizmusokat. Ez az együttműködés a templom építéstörténetében Kádár János támogató levelével nyomatékosítódik, ami Bíró Imre hathatós közbenjárására születik meg. Bíró Imre a szintén Szabó István által tervezett, Budapesten a II. világháború után épült első templom, a Farkasréti Mindenszentek Templom (1977) plébánosa volt. Nem mellesleg országgyűlési képviselő és az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának Titkára. Itt esik szó az Állami Egyházügyi Hivatal és az Esztergom-Budapesti Érsekség építkezést érintő szerepére is.

Ismerteti, hogy a templom tervezése során több helyszín is felmerült az épület elhelyezésére. Ezeket a telkeket és tulajdonosi viszonyait mutatja be a következő alfejezet, térképen is ábrázolva.

Részletezi az építkezés során felmerülő pénzügyi nehézségeket, kategorizálja a támogatókat, hiszen a templom építéséhez szükséges pénzt különböző forrásokból teremtették elő. Jelentős hányadot tett ki a Esztergom-Budapesti Érsekség támogatása. Ekkora részben tudtak külföldi segélyszervezetektől adományokat gyűjteni. Ezek az adományok pénzügyi és eszközadományok is voltak. Kis részben, lehetőségeikhez mérten a hívők is pénzzel segítettek a templom létrejöttét, és más egyházi felekezetek is kivették a részüket az adománygyűjtésből. Mindezek mellett a plébánia banki kölcsönre is szorult, amit az OTP folyósított.

Fontos rész az építéstörténetben a tervezéssel foglalkozó alfejezet. A levelezés tanulmányozása során fény derült arra, hogy a tervezés a tervezők személye miatt két jelentősen elkülönülő részre bontható. Az előkészítő és engedélyezési tervszakaszra, valamint a kivitelezési terv szakaszára és azzal szorosan összekapcsolódó építéskivitelezésre. Az épület Szabó István és Borsányi Pál közös munkájaként vált ismertté, ami azt sejteti, hogy ők tervezőtársak voltak. A levelezéstörténetből kiderül, hogy ez nem így történt.

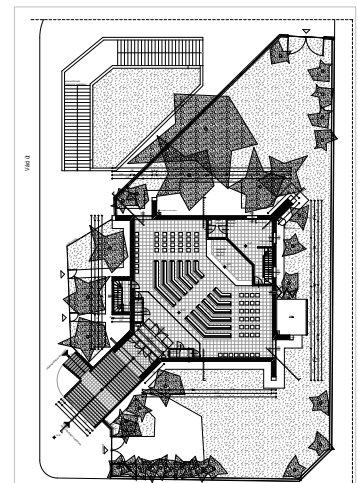
Szabó István az 1977-ben felszentelt Farkasréti Mindenszentek Templom után még nyolc templomot épített fel, mielőtt a Vízafogói Templom tervezésébe kezdett. Így jó kapcsolatot ápolt az Állami Egyházügyi Hivatallal és az Esztergom-Budapesti Érsekséggel. Bíró Imre közbenjárásának folyamánként kapta a templom tervezését, amit a korábban megismert szakértelemmel és elhivatottsággal, a megrendelő teljes megelégedettségére végzett.

Az építési engedély megszerzése után ő és tervezőcsapata kezdett neki a kiviteli tervek készítésének, majd rövid időn belül, a plébános kérésére, Dr. Lékai László esztergomi érsek felmentette a munka alól, és a tervek kidolgozását Borsányi Pál építészmérnökre és tervezőtársaira bízta. Borsányi korábban az építkezés műszaki

VI. Pál pápa fogadja Kádár Jánost a Vatikánban 1977. június 9-én

Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- meglévő állapot
emeleti alaprajz

Metróépítés a Váci úton
- fotó

ellenőre volt, aki így már tervezőként is végig kísérhette a templom megépülését. Az értekezés ezen része feltárni igyekszik a racionális okokat és személyes ellentéteket, melyek az elmérgesedett helyzethez, végül a tervezőváltáshoz vezettek.

Az épület engedélyezési tervei nem maradtak fent. A levelezésből és az utolsó állapotú pallértervekből, valamint az eredeti modellfotóból rekonstruálható az engedélyezett, Szabó István eredeti elképzelését mutató tervállapot.

A levelezés nagy részét teszik ki a kivitelezés alatt keltezett dokumentumok. Míg az épület tervezése nagyban hasonlít a jelenkori folyamatokhoz, jelentős eltérés csupán az engedélyezési eljárás lefolytatásának módozatában mutatkozik, addig a kivitelezés körülményei meglepő viszonyokat tükröznek. Olyan, ma már elfelejtett fogalmakat kell újra tanulnunk és értelmeznünk, mint a hiánygazdaság következményeként megjelenő kapacitásbiztosítás és kapacitásfoglalás. A kivitelezés szervezőinek folyamatos küzdelmet jelent az építőanyag gyártók kegyeinek elnyerése a szükséges építőanyagok határidőre való legyártásának és leszállításának reményében. Ezen okokból többszörös tervmódosításra is szükség volt a kivitelezés során. Hasonló erőfeszítések szükségesek a kivitelezők megfelelő minőségű és határidős munkavégzésre bírása ügyében is. A levelezés gazdagon dokumentálja ezeket a vég nélküli törekvéseket.

Ritka, hogy egy mára már történetivé vált épület tervezés és építéstörténetét ezzel a részletezettséggel utólag fel lehessen tárni és a vizsgálat révén komplex szakmai és korszakot is lehessen adni.

E fejezet fontos összefoglaló melléklete a történéseket kronológiai sorrendbe rendező táblázat.

A második rész lezárásaként az értekezés az épület fogadtatását vizsgálja korabeli újságok felkutatásával és magánvélemények segítségével.

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- liturgikus tér
2017

A harmadik rész a templom második tervezési és építési periódusát az építési szándéktól a megvalósulásig tartalmazza és a korábban felsorolt szempontok alapján elemzi.

A két tervezési és építési folyamat parallel példájának vizsgálatával keresi a kutatási témavázlatban felvetett problémák és folyamatok megértését, feltárva a hatásokat, a hiányosságokat és az arra adható megoldásokat.

Összegzésként külön figyelmet szentelve az építész tervező feladatainak és felelőségének egy ilyen megörökölt épület „továbbírása” kapcsán.

TÉZISEK

1.tézis

A megvalósult épület, mint kézzel fogható eredmény mellett háttérbe szorulnak és sokszor feledésbe is merülnek az annak létrehozását befolyásoló folyamatok és körülmények. Az épület létrejöttének ilyen mélységű dokumentálása és annak megismerése nagyban segíti a megvalósult épület pontosabb megértését és megítélését és nem utolsósorban az építész lehetőségeinek, dilemmáinak és ezzel a szakmai játékterének megértését is.

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- nyugati homlokzat
1995

2.tézis

Az első építési periódus történetének kutatása azt az eredményt hozta, hogy a Vizafogói Tours-i Szent Márton Plébánia épületét nem Szabó István és Borsányi Pál szerzőpárosa jegyzi. Bebizonyosodott, hogy Szabó István tervezését, a megbízása visszavonása után Borsányi Pál önállóan folytatta és az építkezés is az ő felügyeletével zajlott. A megépült épület eltér az eredeti tervező elképzeléseitől, a változásokba Szabó Istvánnak megbízásának visszavonása után semmilyen beleszólása nem volt, véleményét nem kérték ki. Így a templom épületének a Szabó életműben való elhelyezése ezen tanulságok mentén pontosítandó.

Budapest-Vizafogói Tours-i
Szent Márton templom
- Szabó István templomainak
kontextusában

3.tézis

A második építési periódus is bizonyítja, hogy a terv milyen hosszú úton - sok változaton és jelentős változásokon keresztül - jut el a megvalósulásig. Ezek a változások a tervezési folyamat és a kivitelezési folyamat közben egyaránt bekövetkezhetnek. A megvalósulás folyamán a tervezést és az építést meghatározó szabályok, valamint a folyamatot befolyásoló személyek és a köztük lévő viszonyok hatnak legerősebben az eredeti ötletre.

A tervezésre ható szabályok - még ha gyakran túlszabályozottak vagy önmagukkal ellentmondásba keveredők is - többnyire kezelhetők a tervező szempontjából, hisz előre tudhatók. Azok meglétét kiinduló peremfeltételként tekintve fel lehet készülni rájuk.

Sokkal nagyobb bizonytalanságot hordoznak a folyamatban résztvevő személyek közötti változó viszonyok és az ezek mentén hozott döntések. A személyes faktor bizonytalansága csak akkor minimalizálható, ha a résztvevők célja azonos és a teljes építési folyamat alatt, a felmerülő problémák ellenére is mindvégig mindenki egy irányba akar menni.

Az ezek okozta hatás, így az eredeti tervezési idea változása folyamatos.

Budapest-Vízafogói Tours-i
Szent Márton templom
- nyugati homlokzat
2017

4.tézis

Az első építési periódus kutatásakor feltárt tervezőváltás és annak következménye, hogy az eredeti elképzelések és a megvalósult terv mennyire eltérnek egymástól, a kiindulópont meghatározásának dilemmáját vetette fel a továbbtervezéskor. Az épület létrejöttének pontos megismerhetősége nagyban segítette a mérlegelést és a változatok közötti súlyozást. Ennek eredményeként lehetővé vált a tervhez, sőt részletképzésben a tervező „szelleméhez” való visszanyúlás. Az épület továbbírásakor ez a visszanyúlás csak a jelenlegi térbeli, használati és társadalmi kontextusba helyezhetőség vizsgálatával volt lehetséges.

